

UDK
UDC
914.971.2 (-201):58

TRGOVSKA SREDIŠČA V LJUBLJANI, MARIBORU IN KRANJU (NEKAJ GEOGRAFSKIH ELEMENTOV V ORGANIZACIJI OSKRBE)*

Mirko P a k **

DOSEDANJA GEOGRAFSKA PROUČEVANJA TRGOVSKIH SREDIŠČ V MESTIH

Mesto je notranje razdeljeno v funkcijsko različne dele, med katerimi so posebej opazni tisti, ki služijo oskrbi in potrošnji. Takšni predeli so predvsem v središčih mest in v drugih zgostitvenih jedrih prebivalstva, v subcentrih. Mestni predeli s koncentracijo objektov oskrbe in potrošnje so trgovska središča mest z značilnimi trgovskimi ulicami. V takšne predele največje koncentracije trgovin in dnevne zgostitve prebivalstva se vključujejo tudi druge dejavnosti: banke, zavarovalnice, razne pisarne in podobno. Glede na to je oznaka trgovsko središče mesta preozka in bi bilo to mestno območje poimenoovati »poslovno središče mesta«. Še najbolj homogeni trgovski predeli so tako imenovana nakupovalna središča (shopping centres).

V okviru urbane geografije se je že zgodaj pojavilo zanimanje za proučevanje mestnih predelov s koncentracijo centralnih funkcij. Raziskovali so funkcijsko strukturo, intenzivnost izrabe, obseg oziroma meje takšnih predelov, njihova vplivna območja in transformacijo. Že Bobek je leta 1928 v svoji razpravi o Innsbrucku (1) poskušal ovrednotiti trgovske ceste (Geschäftsstrassen) kot mestne funkcijske elemente z največjo koncentracijo človekove dejavnosti. S proučevanjem funkcij in razvoja trgovskih cest sta se ukvarjala tudi Hübschman (1952) in Wiek (1967) (2). Posebno dober pregled fiziognom-

* Razprava je sinteza nekaterih rezultatov iz obsežne raziskave z naslovom »Strukturna in funkcijska analiza zazidanega mestnega prostora Maribora«, ki je bila opravljena l. 1972 s finančno pomočjo Filozofske fakultete v Ljubljani in raziskovalne naloge »Geografski elementi potrošnje v regionalni strukturi Slovenije«, I. del, ki jo je financiral Sklad Borisa Kidriča, Raziskovalne skupnosti Slovenije.

** dr., univ. docent, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000, Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu zvezka.

ske klasifikacije posameznih trgovskih cest je podala Lichtenbergerjeva na osnovi indeksa izložbenih oken (Schaufensterindex) in povezav, ki jih ima subcenter do netrговskega predela mesta (3). S kartiranjem izrabe trgovskih ulic se je ukvarjal tudi Hartke (1961), ki je z analizo obsega izložbenih oken v nekaterih Münchenskih ulicah ugotavljal centralne funkcije v posameznih mestnih središčih. V raziskavi je uporabil še dva elementa; strukturo trgovin in gostoto prometa pešcev (4).

Vse te raziskave trgovskih središč in trgovskih cest so spremljala prizadevanja po kvantitativnem pristopu in prikazu rezultatov ter po klasifikaciji teh mestnih predelov. Še najbolj daleč pri teh poizkusih so prišli prav Lichtenbergerjeva v svojih raziskavah Dunaja ter Neff (1965), Ruppert (1968) in Wolf (1969), ki so na primerih Dresdena, Münchna in Frankfurta raziskali funkcijo (vlogo) subcentrov in jih razvrstili v stopnje (Rangordnung) trgovskih središč (Geschäftszentren) (5).

Številne raziskave ameriških mest so temeljile predvsem na socioloških in ekonomskih aspektih in metodah, vendar so bile zaradi prostorskih elementov tudi močno geografske. Chorley in Haggett (1967) sta lepo pokazala, da so ob tem največ pozornosti posvečali izdelavi modelov prostorske strukture poslovnih središč in njihove notranje razdelitve (6). Pri tem sta prišla najdalj Murphy in Vance (1954), ki sta uporabila kartiranje izrabe mestnih središč kot kriterij za ugotavljanje in določanje meja poslovnih središč (imenovanih CBD = Central Business District). Kartirala sta izrabo v okviru uličnih blokov po vseh nadstropjih in na koncu seštela vse površine, ki jih zasedajo centralne funkcije. Izmerjeno površino sta delila s površino pritličja in tako dobila indeks višinske izrabe (CBHI); nadalje sta še delila celotno izmerjeno površino z absolutno površino vseh nadstropij in dobila CBII, indeks intenzivnosti izrabe. Da je bil ulični blok uvrščen v CBD, je moral biti CBHI 1 in več ter CBII 50% in več. S tem načinom je bilo možno ugotoviti obseg poslovnega središča, vendar brez njegovih notranjih razlik (7). Na to je opozoril Wolf (1971) v svoji raziskavi petnajstih središč velikih nemških mest. V njej je skušal kvantitativno ovrednotiti in primerjati stopnjo in strukturo izrabe poslovnih središč mest in meje zon intenzivnosti posameznih skupin izrabe. Na osnovi dobljenih vrednosti o koncentraciji nestanovanjskih funkcij je razdelil vrednosti na pet kategorij in z njimi opredelil središča na lokalne centre, majhne regionalne centre, velike regionalne centre, male medregionalne centre in velike medregionalne centre (8).

V domači geografski literaturi skorajda ne zasledimo prizadevanj po raziskavi trgovskih ali poslovnih središč naših mest. Redek primer poskusa prostorske opredelitve mestnih funkcij vsebuje Vrišerjeva knjiga o Rudarskih mestih iz leta 1963 (9). Vse drugo je ostalo doslej neobjavljeno v raznih gradivih za urbanistične načrte ter v diplomskih nalogah študentov geografije. Edini rezultat novejših prizadevanj na tem področju sta avtorjeva referata na kongresu geografov v Sarajevu, septembra 1972, z naslovom »Snabdevanje kao faktor

transformacije gradskega prostora na primeru Ljubljane, Maribora i Kranja« in na geografskem simpoziju o severovzhodni Sloveniji v Mariboru, oktobra 1972, z naslovom »Oskrba kot dejavnik transformacije mestnega prostora na primeru Maribora« (10).

Oba navedena referata sta se oprla na Wolfovo metodologijo raziskave trgovske ceste v Frankfurtu in trgovskih središč 15 nemških mest. Ta metodologija namreč daje možnost kvantificiranja nekaterih pojavov in omogoča primerjavo med posameznimi mesti. Raziskavo je možno izvesti tudi brez uradnih statističnih podatkov. Delo sloni predvsem na kartiranju pojavov in na anketiranju potrošnikov.*

RAZISKAVA TRGOVSKIH SREDIŠČ V LJUBLJANI, MARIBORU IN KRANJU

Ob majhnem številu slovenskih mest z izoblikovanim in prostorsko večjim poslovnim središčem je bil izbor mest za raziskavo dokaj preprost. Sama metoda dela je zahtevala določeno velikost trgovskega središča in določeno stopnjo izrabe prostora v nestanovanjske (trgovske in poslovne) namene. Poleg tega so bili glavni kriteriji pri izboru naselij naslednji:

1. Velikost mesta z izoblikovanim vplivnim območjem. Wolf je postavil spodnjo mejo velikosti 100.000 prebivalcev, kar je bilo v našem primeru zagotovljeno pri Mariboru in Ljubljani. Kranj je sicer mnogo manjši, toda je živahen gospodarski center in glede na število prebivalstva tipičen predstavnik srednje velikih slovenskih mest.

2. Gospodarska struktura vseh treh mest je dokaj različna glede na vrednost in strukturo družbenega brutoprodukta, zaposlitveno strukturo prebivalstva in strukturo delovnih mest. Tako je bilo leta 1961 od aktivnega prebivalstva v industriji zaposlenih 22,5 % Ljubljčanov, 47,5 % Mariborčanov in 52 % Kranjčanov. To daje različno kupno moč potrošnikom in kvalitetno različno strukturo oskrbe.

3. Ljubljana, Maribor in Kranj imajo različen regionalni pomen. Ljubljana je republiško središče s številnimi funkcijami, ki jih opravlja za vso republiko ali celo za širše območje. Takšen značaj ima tudi struktura in kvaliteta oskrbe. Za Ljubljano je tudi značilna hitra rast poslovnega središča v horizontalni in vertikalni smeri. Maribor je središče severovzhodne Slovenije. Ob izraziti usmeritvi gospodarstva v industrijo se je v preteklosti izoblikovalo skromnejše mestno trgovsko središče. Posledica tega je disperzna »citizacija« ob siceršnji koncentraciji trgovskih funkcij. Zaradi tega lahko zaenkrat govorimo bolj upravičeno o trgovskih cestah, kakor o poslovnem središču. Kranj ima izoblikovano trgovsko središče v starem delu mesta. Bližina Ljubljane se čuti v strukturi potrošnje in izrabe tal.

V Ljubljani, Mariboru in v Kranju je raziskava zajela predvsem dele trgovskih središč z največjo koncentracijo trgovskih funkcij.

* Raziskavo sta v letu 1971 opravila avtor in dr. Klaus Wolf, univ. profesor iz Frankfurta. Pri kartiranju in anketiranju so sodelovali slušatelji 3. letnika oddelka za geografijo filozofske fakultete v Ljubljani.

V raziskavo niso bili vključeni nekateri obrobni trgovski predeli, trgovske ulice in subcentri (npr. Šiška). V Ljubljani so bile raziskane naslednje ulice: Titova cesta med Šubičevo ulico in železniško progo, Nazorjeva, Miklošičeva od Prešernovega trga do Dalmatinove ulice in Mestni trg v najstarejšem mestnem jedru. V Mariboru je bilo proučeno vse trgovsko središče na levem bregu Drave z naslednjimi ulicami: Gosposka, Glavni trg, Jurčičeva, Slovenska, Vetrinjska, Grajski trg in Partizanska cesta. V Kranju je raziskava zajela Koroško cesto, Mestni trg, Prešernovo ulico in Titov trg.

Raziskani so bili naslednji dejavniki: funkcijska izraba hiš, gostota prometa pešcev, poreklo potrošnikov in vrsta nakupa. Našteti dejavniki naj bi dali odgovor na vprašanja:

— kakšna je stopnja izrabe hiš ob trgovskih ulicah v nestanovanjske namene;

— kakšna je struktura zasedenosti hiš z nestanovanjskimi funkcijami;

— kakšna je prostorska razporeditev stopnje izrabe nestanovanjskih funkcij glede na njihovo strukturo;

— kje so meje trgovskega središča;

— kakšne so kvalitativne razlike med trgovskimi središči Ljubljane, Maribora in Kranja;

— ali so razlike v gostoti prometa pešcev v raznih delih trgovskih središč v teku enega dne in med posameznimi dnevi;

— kakšne so prostorske razlike v strukturi potrošnje glede na poreklo potrošnikov.

KVANTITATIVNA ANALIZA IZRABE HIŠ V NESTANOVANJSKE NAMENE

I.

Metoda kartiranja izrabe tal in zaključne sinteze je bila povzeta po citirani Wolfovi študiji (11). Postopek pri kartiranju je bil na kratko naslednji: vse proučevane ulice so bile razdeljene na 100-metrške pasove. V okviru teh pasov je bila po nadstropjih posebej kartirana izraba hiš za vsako stran ceste glede na naslednjih 15 skupin dejavnosti:

- I. trgovine z živili,
- II. trgovske hiše-veleblagovnice,
- III. posebne trgovine s tekstilom in predmeti osebne potrošnje — tekstil, krzno, usnjeni predmeti, ure, zlato, knjigarne, fotomaterial, športne potrebščine itd.,
- IV. posebne trgovine s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo — gospodinjski stroji, igrače, radio, barve, cvetličarne, elektromaterial, železnina, plastika itd.,
- V. storitvene dejavnosti,
- VI. objekti oskrbe in prenočišča,

- VII. obrtniki,
 VIII. industrija,
 IX. veletrgovine,
 X. banke in zavarovalnice,
 XI. poslovni prostori gospodarskih organizacij,
 XII. zdravniki,
 XIII. pravosodje, advokati,
 XIV. uprava in druge javne zgradbe,
 XV. stanovanja.

Iz dobljenih vrednosti je bila izračunana poprečna vrednost izrabe posameznih skupin dejavnosti za 100-metrске pasove v vseh raziskanih ulicah treh mest. Za Ljubljano, Maribor in Kranj je znašala skupna poprečna vrednost izrabe ene skupine v 100-metrskem pasu 23,85 (V_i — vrednost izrabe = 23,85). To je bil indeks 1. Dalje je bilo izračunano odstopanje od indeksa 1 za vrednosti izrabe posameznih skupin po 100-metrskih pasovih za posamezne strani ulic, kot je to prikazano v tabeli na strani 53.

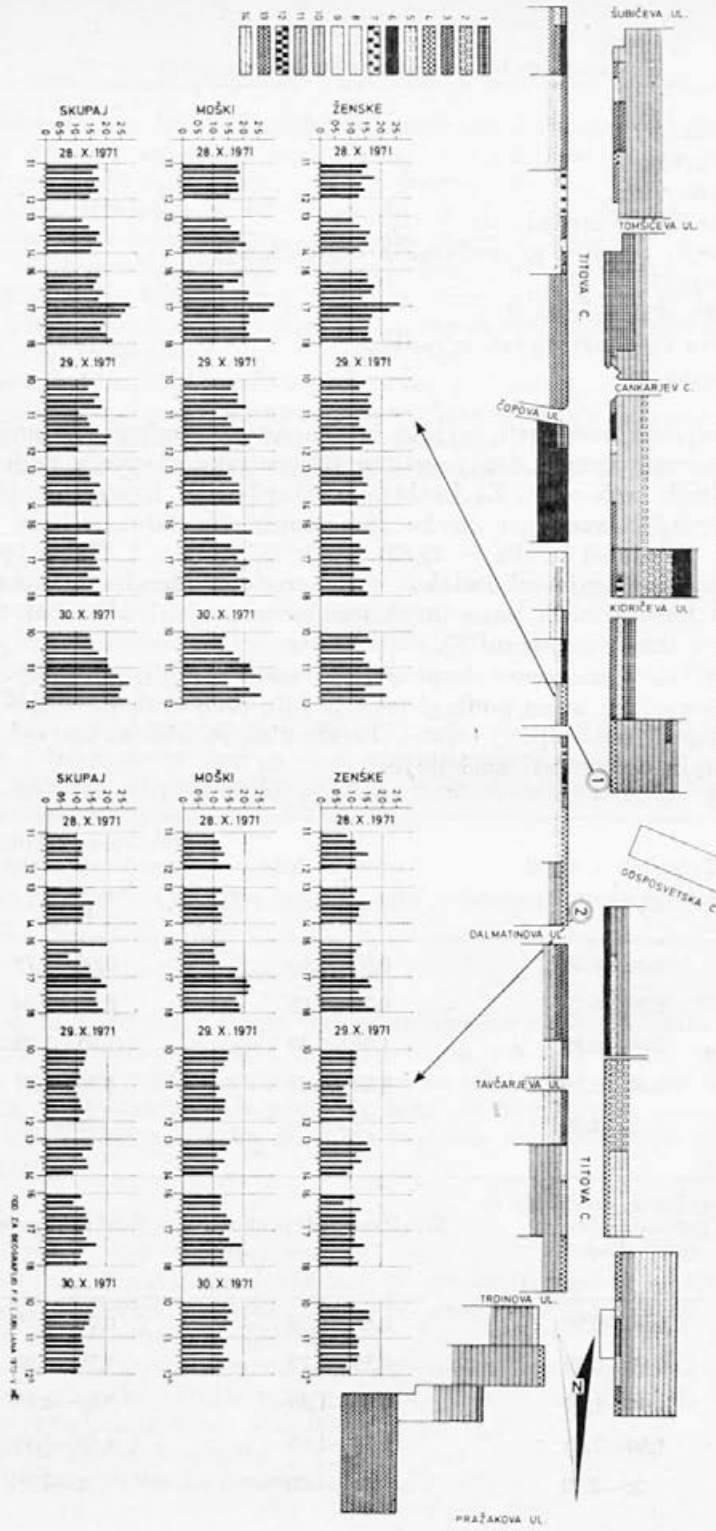
Indeksi za posamezne skupine dejavnosti so bili postavljeni v grafikon pogostosti in na podlagi tega je bilo določenih za vsako skupino dejavnosti pet stopenj izrabe. Te skupine so bile za šest od skupaj 15 skupin dejavnosti naslednje:

	Trgovine z živili I	Trgovske hiše II	Trgovine s tekstilom in predmeti osebne potrošnje III
a)	0,00—0,29	0,00—0,69	0,00—0,79
b)	0,50—0,79	0,70—1,69	0,80—1,24
c)	0,80—0,99	1,70—3,49	1,25—1,79
d)	1,00—1,79	3,50—4,99	1,80—2,49
e)	\geq —1,80	\geq —5,00	\geq —2,50

	Trgovine s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo IV	Storitvene dejavnosti V	Poslovni prostori XI
a)	0,00—0,59	0,00—0,34	0,00—1,29
b)	0,60—0,99	0,35—0,79	1,30—2,99
c)	1,00—1,59	0,80—1,29	3,00—4,49
d)	1,60—2,69	1,30—1,69	4,50—7,49
e)	\geq —2,70	\geq —1,70	\geq —7,50

IZRABA HIŠ PO NADSTROPJIH IN INDEKS PASANTOV OB TITOVI CESTI V LJUBLJANI

THE USE OF HOUSES BY FLOORS AND INDEX OF PASSINGERS

IZD. 24. BROJŠTEK 18. P. Ljubljana 1971. 4

Indeksi izrabe hiš po 100-metrskih pasovih za petnajst skupin dejavnosti

Skupine dejavnosti	Mesto: Ljubljana					Cesta: Titova cesta							
	L1	L2	L3	L4	L5	L6	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7
I				0,57	5,02	2,18	0,62	0,75	0,67	0,50	1,46		
II	6,87	5,44				0,50							
III	2,95	0,25	5,27	0,25		0,50	1,59	0,08	0,62	2,26	1,67		
IV	0,20		0,79	2,05	1,46	0,58			0,57	2,18		5,35	2,09
V	1,51	0,88					0,71	1,17	1,09	0,29	0,62		
VI	2,89	5,35		2,01			4,31		1,42	0,35			
VII							0,71						
VIII			1,84										
IX	5,11												
X	1,84	10,47	2,14			0,67					0,41		
XI	12,45	2,50	4,19	6,79	2,68		58,74	20,45	6,37	7,12	6,05	7,21	5,90
XII													
XIII													
XIV	1,09		5,69				7,58	5,82	1,04	1,04		1,04	2,09
XV	27,19	0,20	4,52	2,51	1,21	0,25	6,24	4,90	5,14	5,02	2,34	0,12	

L1 — leva stran ceste, prvi 100-metrski pas itd.

D1 — desna stran ceste, prvi 100-metrski pas itd.

Vsi 100-metrski pasovi, ki so glede na vrednosti posameznih dejavnosti sodili v stopnje c), d) in e), so predstavljali zone intenzivne izrabe za posamezne skupine dejavnosti. Na podlagi tega so bile izdelane za posamezne skupine dejavnosti tudi karte.

Pri določanju obsega trgovskega središča mesta smo uporabili prvih pet skupin dejavnosti, ki so imele najbolj izrazito trgovsko funkcijo. Vsi 100-metrski pasovi, v katerih je bila vsaj ena od prvih petih skupin dejavnosti intenzivno zastopana in je torej spadala po svoji vrednosti v stopnje c), d) in e), so sodili v trgovsko središče mesta. Središče je lahko bilo v enem ali več kompleksih in njegove meje so bodisi potekale po sredi ulice ali pa so vključevale obe strani ulice. Kolikor se je pojavil v sklenjenem kompleksu z intenzivno izrabo pas, ki je spadal v skupine izrabe a) ali b), torej med neintenzivno izrabljene, smo ga vključili v trgovsko središče mesta. Takšen primer je bil Grajski trg v Mariboru, ki bi sicer s svojima dvema 100-metrskima pasovoma pretrgal enotno trgovsko središče mesta, a je sodil po svoji funkcijski izrabi vendarle v intenzivno izkoriščeni del mesta.

Nadaljnjo analizo izrabe hiš je bilo mogoče opraviti za trgovsko središče posameznega mesta v celoti, ali pa v okviru zon intenzivne izrabe posameznih skupin dejavnosti. Za trgovska središča Ljubljane, Maribora in Kranja je bila izračunana celotna vrednost izrabe po posameznih skupinah dejavnosti in poprečna vrednost v 100-metrskem pasu. S temi podatki je postala mogoča delna primerjava usmerjenosti izrabe med posameznimi trgovskimi središči, kar je med drugim tudi bil cilj te raziskave.

II.

Skupina I: Trgovine z živili

Proučena trgovska središča v Mariboru in Kranju ter deloma v Ljubljani obsegajo hkrati tudi centralni poslovni prostor ali »city« ali »central business district« imenovan. Za centralni poslovni prostor je značilno majhno število trgovin z živili, kar je med drugim jasno pokazala tudi raziskava Dunaja, kjer je Lichtenbergerjeva ugotovila koncentracijo teh trgovin v stranskih ulicah. Zato Lichtenbergerjeva v razpravi o razvoju in organizaciji cityja sploh ne omenja trgovin z živili (12). Tudi v Ljubljani, Mariboru in Kranju, trgovine z živili niso značilnost trgovskega središča, čeprav prebiva v njih še precej prebivalstva in se veliko prebivalstva iz drugih mestnih predelov tukaj vsakodnevno oskrbuje. Še največ je trgovin z živili, z indeksom izrabe nekaj nad 0,60, ob Titovi cesti v Ljubljani, Gosposki ulici v Mariboru in ob Prešernovi ulici v Kranju. Ob Titovi cesti so samo trije 100-metrski pasovi intenzivne izrabe, medtem ko je pet 100-metrskih pasov sploh brez vsake trgovine z živili. Podobno je v ostalih proučevanih ulicah Ljubljane in Kranja. Le v Mariboru se je ta funkcija močneje obdržala še iz preteklosti. Tu je od skupno dvajsetih

100-metrskih pasov kar osem takšnih, da imajo intenzivno izrabo s trgovinami z živili. Leže ob Glavnem trgu, Gosposki ulici in na severnem delu Partizanske ceste, kjer teče gost promet pešcev iz mesta k železniški in, v zadnjem letu, tudi k avtobusni postaji.

Trgovine z živili so torej osredotočene v tistih tradicionalnih ulicah, kjer poteka izredno gost promet pešcev. V starejših mestnih delih je opazna navezanost trgovin z živili predvsem na starejše hiše, kot na primer v Ljubljani ob vzhodni strani Titove ceste. (Glej karto izrabe hiš ob Titovi cesti v Ljubljani.)

Skupina III: Posebne trgovine s tekstilom in predmeti osebne potrošnje

Tovrstne trgovine sodijo v trgovsko središče mesta in zadovoljujejo občasne potrebe prebivalstva. Zato je tudi ob vseh raziskanih cestah Ljubljane, Maribora in Kranja vrednost izrabe za trgovine te skupine dokaj visoka, pravzaprav navišja med vsemi skupinami dejavnosti, če izvzamemo stanovanjsko funkcijo. Tako je bila ugotovljena vrednost izrabe nad 1 (glede na popreček izrabe posameznih skupin dejavnosti v vseh treh mestih, ki znaša 23,83) v vseh štirih ljubljanskih ulicah. Z indeksom 2,83 je bila dosežena absolutno najvišja vrednost v Gosposki ulici v Mariboru; vrednost nad 1 pa smo zabeležili še v Jurčičevi ulici v Mariboru ter v Prešernovi ulici na Titovem trgu v Kranju. Tudi te trgovine se vežejo na gost promet pešcev, niso pa več toliko odvisne od direktne povezave z železniško ali avtobusno postajo, kot pa trgovine z živili. Na drugi strani je v posameznih ulicah koncentracija trgovin te skupine izredno visoka, ker segajo v več nadstropij, kar ni primer pri živilskih trgovinah.

Titova cesta v Ljubljani kaže zelo heterogeno podobo glede te skupine trgovin; njihova horizontalna razširjenost je relativno skromna, zato pa je toliko večja razprostranjenost po nadstropjih. Drugače je v Nazarjeni ulici, kjer je koncentracija mnogo večja. V Mariboru kaže prav vsa Gosposka ulica intenzivno izrabo s trgovinami s tekstilom in osebnimi predmeti. Nadpoprečna stopnja izrabe je opazna še v južnem delu Jurčičeve ulice, na delu Glavnega trga in v osrednjem delu severnega dela Partizanske ceste. V Kranju obsega cona intenzivne izrabe te skupine dejavnosti celotno središče starega mesta.

Skupina IV: Trgovine s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo

Tudi trgovine te skupine prebivalci le občasno uporabljajo, vendar nekoliko redkeje, kakor trgovine iz III. skupine. Zaradi širokega spektra potrošnje so trgovine različno locirane. Osnovna značilnost je v tem, da so trgovine te skupine nameščene na robu ožjega mestnega središča. Vzrok za to so potrebe po večjem razpoložljivem prostoru in boljši prometni dostopnosti, poleg tega pa je veliko teh trgovin novejših.

Indeks izrabe nad 1 doseže ta skupina ob Titovi cesti v Ljubljani in ob Partizanski cesti v Mariboru, torej ob dveh centralnih mestnih cestah, kjer je tudi veliko novih stavb. Ob Titovi cesti so trgovine te skupine osredotočene predvsem v severnem delu, ob Partizanski cesti v Mariboru pa spada vsa južna stran ceste v cono intenzivne izrabe. Podobno je tudi v Kranju, kjer je večina trgovin pomaknjena na zahodni rob središča. Vse ostale raziskane ulice kažejo izredno nizke vrednosti, med njimi tudi Nazorjeva ulica v Ljubljani in Gosposka ulica v Mariboru, ki sta po svoji izrabi najbolj homogeni in izraziti trgovski cesti izmed vseh raziskanih.

Skupina V: Storitvene dejavnosti

Te dejavnosti ne kažejo večje koncentracije; vrednosti nad 1 dosežejo samo v Nazorjevi ulici v Ljubljani. Razen na Mestnem trgu v Ljubljani in v Mariboru na Glavnem trgu, v Slovenski in Jurčičevi ulici so vrednosti povsod okrog 0,50, kar kaže na težnjo po razmestitvi storitvenih dejavnosti po vsem centralnem mestnem prostoru. Eden od razlogov je verjetno veliko število stanovanj v središčih naših mest. Med Ljubljano, Mariborom in Kranjem v prostorski razporeditvi te skupine dejavnosti ni posebnih razlik.

Skupina XI: Poslovni prostori gospodarskih organizacij

Rezultati raziskave so pokazali, da ob nazadovanju stanovanjske funkcije mestnega središča napredujejo poleg trgovin s tekstilom in s predmeti osebne potrošnje ter trgovinami s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo predvsem poslovni prostori gospodarskih organizacij. Ta ekspanzija ne gre samo v horizontalni smeri, temveč se vse bolj uveljavlja v vertikalni smeri, kar močno povečuje vrednost izrabe.

Ob Titovi cesti v Ljubljani je vrednost te skupine kar 7,92 oziroma skoraj 7-krat nad poprečkom za vse skupine. To daje cesti bolj značaj poslovnega kot trgovskega središča mesta, še zlasti njenemu severnemu in južnemu delu, kjer doseže vrednost izrabe te skupine dejavnosti v 100-metrskem pasu že 58,75 in 20,45. Po vrednosti je na drugem mestu Mestni trg v Ljubljani s 3,03; vrednost nad 1 pa je še v Nazorjevi ulici v Ljubljani in ob Koroški cesti v Kranju. To so torej ulice, ki opravljajo poleg trgovske tudi poslovno funkcijo. V Mariboru je ta funkcija močno v ozadju, potisnjena je na rob ali celo iz trgovskega središča mesta. Stare stavbe s številnimi stanovanji preprečujejo razvoj poslovnih dejavnosti v mestnem središču. Karte vrednosti posameznih skupin dejavnosti ne kažejo v Mariboru in Kranju nobenega 100-metrskega pasu intenzivne izrabe te skupine dejavnosti.

Ostale skupine dejavnosti

Tudi druge dejavnosti, ki jih nismo vključili v zgornji pregled, so ponekod močno zastopane. To velja predvsem za objekte oskrbe in prenočišča, ki so vezani na mestna središča in s tem tudi na trgovska središča mest, čeprav nimajo trgovske vloge. Tako je ob Koroški cesti v Kranju poprečna vrednost te dejavnosti 1,15, v Ljubljani v Nazorjevi ulici 1,78, ob Titovi 0,99, ob Miklošičevi 2,85 in v Mariboru ob Slovenski ulici 2,15. Tako visoka vrednost te dejavnosti gre seveda na račun vertikalne zasedenosti.

Ob Titovi cesti v Ljubljani izstopa še ena skupina dejavnosti in sicer banke in zavarovalnice z vrednostjo 1,05. To ponovno potrjuje že postavljeno tezo o prevladujoči poslovni funkciji te ceste v središču Ljubljane. Večjo vrednost dosežejo banke še na Miklošičevi z 0,55 in v Slovenski ulici v Mariboru z 0,51. V večini ostalih ulic se ta dejavnost sploh ne pojavi.

Med drugimi skupinami dejavnosti je omeniti še obrt, ki je zastopana ob Partizanski cesti v Mariboru v sedmih od skupno trinajst pasov s poprečno vrednostjo 0,48. V tem se Partizanska cesta, ki naj bi imela podobno funkcijo in strukturo kot Titova cesta v Ljubljani, od slednje močno razlikuje. Ob Titovi cesti znaša vrednost izrabe skupine obrti komaj 0,05. Dokaj visoko vrednost te skupine z 0,66 zasledimo v Vetrinjski ulici v Mariboru, katere večji del sicer sploh ne sodi v mestno poslovno središče in na Mestnem trgu v Ljubljani, kjer doseže vrednost 0,55.

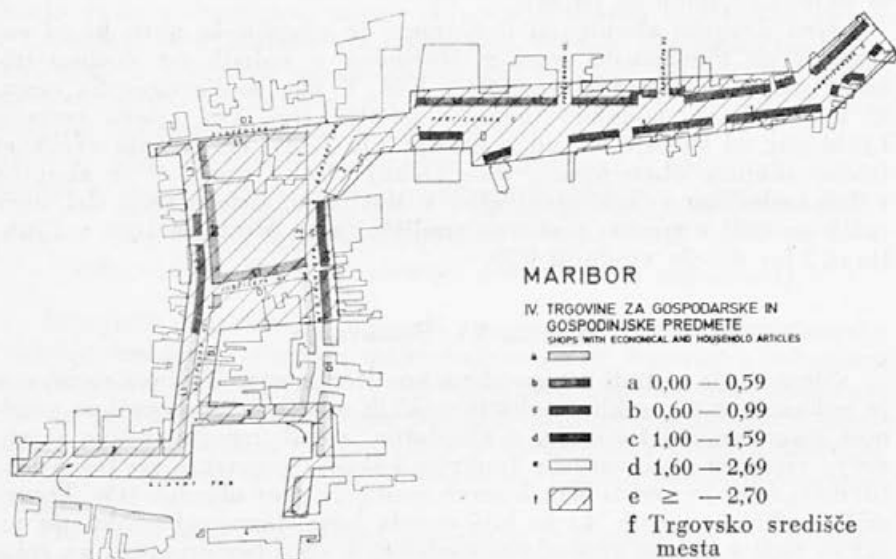
Skupina XV: Stanovanja

Stanovanja so tudi v trgovskem središču mesta. Wolfova raziskava je pokazala v trgovskih središčih velikih nemških mest majhno vrednost stanovanjske funkcije, a absolutno, zaradi izredne višine stavb, večjo vrednost stanovanjske funkcije kakor v trgovskih središčih malih mest, kjer je zaradi nizkih stavb razmerje prav obratno (13). Trgovskih središč v mestih, ki bi bila docela brez stanovanj praktično ni, saj so tudi v novem trgovskem središču, v »Nordweststadtu«, na robu Frankfurta, v najvišjih etažah zgrajena stanovanja.

V trgovskih središčih Ljubljane, Maribora in Kranja je skoraj v vseh ulicah stanovanjska funkcija močnejša od nestanovanjskih. V Ljubljani, na Mestnem trgu, je vrednost stanovanj kar 8,74 ob Miklošičevi cesti 4,61, Nazorjevi ulici 4,57 in Titovi cesti 4,08, vendar je tukaj po vrednosti 7,92 daleč v ospredju skupina poslovnih prostorov. Tudi v Mariboru je vrednost stanovanjske funkcije nad 6,00 ob Jurčičevi in Slovenski ulici, 4,67 znaša na Glavnem trgu in 5,87 na Grajskem trgu. Relativno nizka vrednost stanovanjske funkcije, toda še vedno najmočnejša, je z 2,99 ob Partizanski cesti, medtem ko znaša ob Gosposki ulici le 0,23. Gosposka ulica je redke primer trgovske ulice s homogeno nestanovanjsko funkcijo, kar je predvsem posledica prevlade enonadstropnih hiš.

III.

Na osnovi računov o stopnji izrabe mestnega središča je mogoče omejiti trgovsko središče mesta. Le-to vključuje vse 100-metrške pasove intenzivne izrabe prvih petih skupin dejavnosti: trgovin z živili, velikih trgovskih hiš, specialnih trgovin s tekstilom in predmeti osebne potrošnje, specialnih trgovin s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo in storitvene dejavnosti. V Mariboru je trgovsko središče mesta vsa Partizanska cesta do železniške postaje na vzhodu, Grajski trg, Slovenska, Gosposka in Jurčičeva ulica, severni in vzhodni del Glavnega trga ter severni del Vetrinjske ulice. (Glej karto.) Obsega torej že pred drugo svetovno vojno oblikovano trgovsko središče mesta in, v glavnem, po zadnji vojni nastalo trgovsko središče ob Partizanski cesti. V starem središču mesta se je trgovska funkcija v zadnjem času razširila samo še v delu Vetrinjske ulice, južno od Jurčičeve ulice.

V Ljubljani sodi od raziskanih predelov po našem kriteriju v trgovsko središče mesta vsa Titova cesta med Šubičevo ulico in železnico, razen 100-metrškega pasu južno od pošte na vzhodni strani ceste. Dalje sodi sem vsa Nazorjeva ulica, del Miklošičeve ceste, razen 100-metrškega pasu južno od hotela Union na zahodni strani ceste, in ves zahodni del Mestnega trga.

V Kranju je trgovsko središče mesta omejeno na ozek pas v starem središču mesta. To je ves Titov trg, vsa Prešernova ulica, ves Mestni trg in zahodno od njega drugi 100-metrski pas na severni in prvi 100-metrski pas na južni strani Koroške ceste.

V Mariboru in Kranju sta zajeti trgovski središči v celoti, v Ljubljani pa bi v trgovsko središče sodili še deli nekaterih drugih ulic, ki niso bili vključeni v raziskavo.

V nadaljnjem postopku so bile izračunane absolutne vrednosti posameznih skupin dejavnosti in popreček absolutne vrednosti izrabe za skupine od I. do V.

Razen tega smo izračunali poprečno vrednost izrabe v 100-metrskem pasu, pri čemer pomeni indeks 1 poprečno vrednost izrabe skupine od I do V v enem 100-metrskem pasu. Ta poprečna vrednost izrabe znaša 0,82 in vse druge vrednosti okoli tega indeksa 1 izražajo bolj ali manj intenzivno izrabo. Kot dopolnilno so prikazane tudi absolutne vrednosti in vrednosti za 100-metrške pasove za skupine dejavnosti, ki so v trgovskih središčih mest poleg trgovskih funkcij najbolj zastopane: skupina VI — objekti oskrbe in prenočišča, VII — obrtniki, XI — poslovni prostori in XV — stanovanja. Dobljene vrednosti prikazujejo tabela in grafikoni.

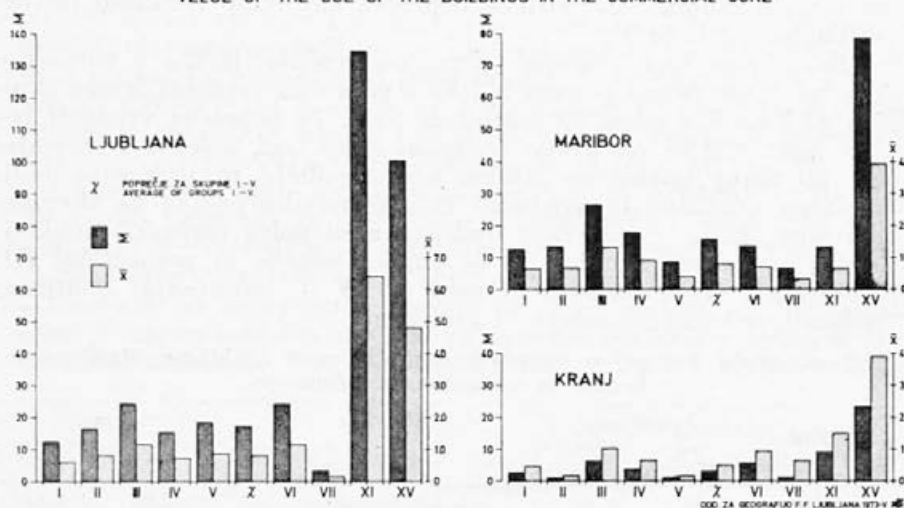
Vrednost izrabe poslopij v trgovskih središčih mest Ljubljane, Maribora in Kranja za nestanovanjske funkcije

Skupine dejavnosti	Ljubljana		Maribor		Kranj	
	Σ	\bar{x}	Σ	\bar{x}	Σ	\bar{x}
I	12,59	0,59	12,69	0,64	2,84	0,47
II	16,50	0,79	13,75	0,69	1,08	0,18
III	24,23	1,15	26,66	1,33	6,19	1,03
IV	15,11	0,72	17,99	0,90	3,91	0,65
V	18,22	0,87	7,89	0,39	1,03	0,17
Popreček za skupine						
I—V	17,29	0,82	15,80	0,79	3,01	0,50
VI	24,15	1,15	13,82	0,69	5,60	0,93
VII	3,25	0,15	6,44	0,32	1,03	0,65
XI	134,75	6,41	13,44	0,67	8,98	1,50
XV	100,62	4,79	78,57	3,93	23,41	3,90

Tako absolutne vrednosti, kakor tudi indeksi, kažejo občutne razlike med posameznimi skupinami dejavnosti v okviru trgovskega središča posameznih mest in med trgovskimi središči treh mest. Absolutna poprečna vrednost izrabe je najvišja v Ljubljani s 17,29; v Mariboru je nekoliko nižja in znaša 15,80. V Kranju je vrednost izrabe veliko nižja in znaša komaj 3,01. Podobno je s poprečji za 100-metrski pas, kjer pa je zaostanek Kranja vendarle nekoliko manjši.

V Ljubljani je od trgovskih funkcij najmočneje zastopana trgovina s tekstilom in osebnimi predmeti, saj doseže indeks vrednosti izrabe v 100-metrskem pasu več kot 2. Na drugem mestu po vrednosti izrabe prostora se javljajo v ljubljanskem trgovskem središču uslužnostni servisi, ki so deloma spremljajoča dejavnost čisti trgovini, deloma pa so v središču mesta ostali iz preteklosti (frizerji, kino, kozmetika), ko trgovsko središče ni bilo tako homogeno zasedeno z dejavnostmi najvišje vrednosti. V ljubljanskem trgovskem središču so po vrednosti na tretjem mestu velike trgovske hiše, ki zasedajo večje število nadstropij. V primerjavi z drugimi skupinami trgovskih dejavnosti doseže vrednost trgovin z živili prav v Ljubljani najnižjo vrednost med vsemi tremi trgovskimi središči. Trgovina z živili je v

VREDNOST IZRABE POSLOPIJ V TRGOVSKIH SREDIŠČIH MEST
 VALUE OF THE USE OF THE BUILDINGS IN THE COMMERCIAL CORE

večjih mestih pomaknjena na njihov rob, v stranske trgovske ulice in v subcentre, torej predvsem k stanovanjskim predelom mesta. V številnih velemestih trgovine z živili zapuščajo mestno središče, skupaj z odseljenim prebivalstvom, kot je to primer v Münchenu in Amsterdamu (14). V Ljubljani torej lahko govorimo o tendencah h koncentraciji določenih dejavnosti v trgovskem središču mesta in o odseljevanju drugih. To se bo še stopnjevalo glede na to, da je večina trgovin z živili v starih dotrajanih zgradbah (npr. na vzhodni strani Titove ceste).

Podobna razmerja med vrednostmi posameznih skupin dejavnosti nam kaže tabela tudi za Maribor; v drobnem pa so razlike z ljubljanskim trgovskim središčem vendarle prisotne in izražajo splošne razlike med obema mestoma. Višja kot v Ljubljani je tukaj vrednost izrabe za trgovine s tekstilom, na drugem mestu so trgovine s predmeti za gospodarstvo in gospodinjstvo, ki so zlasti močno zastopane ob Partizanski cesti. Izredno visoka je vrednost izrabe za trgovine z živili, ki je kljub poprečno nižji izrabi prostora v mariborskem trgovskem središču višja kakor v Ljubljani. To kaže na nižjo stopnjo razvitosti trgovskega središča v Mariboru. Obenem je trgovsko središče mnogo ostreje omejeno nasproti ostalemu delu mesta, kakor pa v Ljubljani. Posebna značilnost je relativno nizka vrednost skupine storitvenih servisov (le 7,89, kar je več kakor enkrat pod poprečkom za vse trgovske dejavnosti). Teh spremljajočih dejavnosti je v Mariboru malo, slabše so razvite, pa čeprav služijo vsemu mestnemu prebivalstvu. Nižja stopnja razvitosti trgovskega središča je izražena tudi v mnogo manjši zasedenosti višjih nadstropij za nestanovanjske funkcije.

Struktura izrabe hiš za nestanovanjske funkcije v Kranju je mnogo bolj podobna izrabi v trgovskem središču Maribora kakor v

Ljubljani. Kaže se v visokih vrednostih izrabe tal po trgovinah s tekstilom in drugimi potrošnimi predmeti, živili in gospodinjskimi predmeti.

V trgovskih središčih naših mest je zastopanih še niz drugih dejavnosti, ki so sicer značilne za mestna poslovna središča na splošno. Med temi dejavnostmi so najbolj pogoste tri: objekti oskrbe in prenočišča, obrtniki ter poslovni prostori. Skoraj v vseh trgovskih središčih je zastopana še stanovanjska funkcija, katere vrednost je obratno sorazmerna z razvitostjo trgovskega središča mesta. Najvišje vrednosti ima v Kranju, medtem ko kaže ljubljansko in mariborsko središče nekoliko nižje koeficiente. Glavni vzrok je manjša koncentracija poslovnih dejavnosti in večje število stanovanj v višjih nadstropjih.

V trgovskih središčih vseh treh mest močno izstopa tudi skupina poslovnih prostorov, ki doseže v Ljubljani indeks 8 glede na poprečno izrabo prvih petih skupin v enem 100-metrskem pasu. V Mariboru vrednost te skupine ne doseže indeksa 1, v Kranju pa znaša ta indeks 3, medtem ko je absolutna vrednost za polovico manjša od tiste v Mariboru.

GOSTOTA PROMETA PEŠCEV V TRGOVSKIH SREDIŠČIH MEST

Tretji del raziskave obsega kvantitativno analizo pešcev. V središču mesta in še posebno v njegovem trgovskem središču je gostota pešcev daleč največja. Pešci tukaj nakupujejo, gredo skozi ta predel, ali so tukaj zaposleni. To ustvarja različno gostoto prometa pešcev v teku dneva glede na čas obratovanja trgovin in čas zaposlitve. Promet pešcev je tem večji, čim močnejša je koncentracija trgovske in poslovne funkcije. Takšen promet pešcev veča potrošnjo in pospešuje razvoj in koncentracijo centralnih funkcij in prispeva k oblikovanju izrabe tega prostora.

Gostoto pešcev je mogoče ugotavljati le z neposrednim štetjem. Glede na zgoraj navedene dejavnike, ki gostoto pešcev v teku dneva spreminjajo in glede na različne dni v tednu, je potrebno izbrati takšen čas štetja, ki bi zajel vse značilne konice v prometu. Wolf je na primer štel pešce ob sredah v juniju in juliju leta 1966/67 med 11. in 12. uro, med 13. in 14. uro in med 17. in 18. uro. (15) V Ljubljani, Mariboru in Kranju smo ugotavljali gostoto pešcev ob četrkih med 11. in 12., 13. in 14. uro ter med 16. in 18. uro, ob sobotah pa med 10. in 12. uro. V Ljubljani so bila štetja 28., 29. in 30. oktobra 1971, v Mariboru 14., 15. in 16. oktobra 1971, v Kranju pa 28., 29. in 30. oktobra 1971. Število pešcev smo zabeležili po urah in po 10-minutnih razdobjih, ločeno za moške in ženske. Iz dobljenih rezultatov štetja smo izračunali poprečno število pešcev v eni uri v vseh treh mestih. Znašalo je 1.508. Od tega poprečka, ki je predstavljal indeks 1, smo ugotavljali odstopanja za enourna obdobja.

Štetje pešcev je bilo v različnih delih trgovskih središč in sicer v Ljubljani na šestih, v Mariboru na petih in v Kranju na treh mestih.

*Indeks gostote prometa pešcev v trgovskih središčih v Ljubljani, Mariboru
in v Kranju*

Čas	Indeks		Kraj štetja pasantov*											
	Lj1	Lj2	Lj3	Lj4	Lj5	Lj6	Mb1	Mb2	Mb3	Mb4	Mb5	Kr1	Kr2	Kr3
Četrtek														
11-12	1,7	1,2	1,6	0,5	0,5	1,0	0,8	0,5	1,5	0,7	0,8	0,4	0,4	1,0
13-14	1,6	1,5	1,1	0,4	0,4	1,0	0,9	0,4	1,7	0,8	0,7	0,5	0,5	0,6
16-17	1,9	1,2	1,4	0,4	0,5	1,2	0,7	0,5	1,6	1,0	1,0	0,5	0,6	0,5
17-18	2,2	1,8	1,9	0,5	0,6	1,2	0,6	0,4	1,4	1,0	1,5	0,6	0,7	0,5
Petek														
10-11	1,6	1,2	1,4	0,5	0,4	1,0	0,7	0,4	1,0	0,7	0,7	0,4	0,5	0,4
11-12	1,6	1,1	1,4	0,5	0,5	1,4	0,6	0,4	1,1	0,7	0,9	0,4	0,5	0,4
13-14	1,6	1,5	1,5	0,4	0,4	1,6	1,0	0,5	1,6	0,8	1,1	0,5	0,5	0,6
16-17	1,5	1,5	1,6	0,4	0,5	1,5	0,8	0,5	1,6	1,5	1,6	0,6	0,6	0,4
17-18	1,7	1,4	1,7	0,5	0,5	1,7	0,6	0,5	1,5	1,9	1,7	0,7	1,0	0,5
Sobota														
10-11	1,7	1,4	2,1	0,6	0,8	1,4	0,9	0,6	2,0	1,8	1,7	0,8	1,2	0,5
11-12	2,0	1,5	2,2	0,6	0,9	2,2	0,9	0,5	2,1	1,8	1,8	0,8	1,0	0,5

* Stevna mesta so bila: v Ljubljani: 1. zahodna stran Titove ceste pred trgovino »Iskrac, 2. vzhodna stran Mestnega trga pred »Drogerijo, 3. Nazorjeva ulica pred trgovino »Borovc, 4. vzhodna stran Mestnega trga pred »Drogerijo, 5. zahodna stran Mestnega trga pred trgovino »Beko, 6. Miklošičeva cesta pred restavracijo »Triglave; v Mariboru: 1. severna stran Partizanske ceste pred trgovino »Borovc, 2. južna stran Partizanske ceste pred restavracijo »Jurist, 3. severna stran Partizanske ceste pred »Modno hišo, 4. Gosposka ulica, pešci, ki so šli v smeri S-J, 5. Gosposka ulica, pešci, ki so šli v smeri J-S; v Kranju: 1. južna stran Prešernove ulice, 2. severna stran Prešernove ulice, 3. Ko-roška cesta — križišče za Bled in Jezersko.

Na splošno je bil v Ljubljani zabeležen največji promet pešcev na zahodni strani Titove ceste, pred trgovino »Iskra«, kjer je v neposredni bližini avtobusno postajališče. Tukaj je bilo v četrtek naštetih 11.148 pešcev v štirih urah, v petek 12.207 v petih urah in v soboto 5.610 v dveh urah. Po absolutnem številu pešcev je bila na drugem mestu Nazorjeva ulica, na tretjem mestu Miklošičeva cesta in na četrtem vzhodna stran Titove ceste, pred trgovino »Metalka«. Z manj kot 9.000 pešci v vseh treh dneh sta bili na zadnjem mestu obe števnici na Mestnem trgu. Že te skope navedbe števila pešcev opozarjajo na niz dejavnikov, ki vplivajo na število pešcev v posameznih mestnih delih.

Iz tabele so razvidna nihanja v gostoti pešcev med posameznimi dnevi in posameznimi urami. Opazen je predvsem porast števila pešcev v popoldanskih urah na krajih z najgostejšim prometom ob Titovi cesti in Nazorjevi ulici in deloma na Miklošičevi cesti. To je posledica popoldanskega prostega časa. Na Mestnem trgu je promet pešcev ves dan enak. Nastopajo pa seveda tudi razlike med dnevi. Tako je promet pešcev ob četrtek popoldne večji kakor ob petkih, ko veliko ljudi že zapusti Ljubljano. Močno naraste število pešcev v soboto dopoldne, v času največjih nakupov, še zlasti med 11. in 12. uro. V tem času se najbolj poveča tudi promet pešcev na Miklošičevi cesti, ki povezuje živilski trg z železniško in avtobusno postajo.

V Mariboru je bilo največ pešcev naštetih v Gosposki ulici, skupaj 36.378, na drugem mestu je bila Partizanska cesta, pred »Modno hišo«, na tretjem pa Partizanska cesta pred trgovino »Borovo« in na četrtem mestu števno mesto na južni strani Partizanske ceste. Promet pešcev je bil osredotočen na odsek Gosposka ulica — severni del Partizanske ceste do Prešernove ulice, torej v starem središču mesta. V gostoti prometa pešcev v posameznih dneh in urah so bile med Ljubljano in Mariborom razlike. V Mariboru je bilo več pešcev ob petkih kot pa ob četrtek, kar si lahko razložimo z manjšim odhajanjem prebivalcev iz mesta ob koncu tedna. Število pešcev je bilo v soboto največje na Partizanski cesti, ki povezuje mestno središče z železniško in avtobusno postajo.

Promet pešcev je bil v navedenem števni razdobju v trgovskem središču Kranja mnogo manjši kakor v Ljubljani in Mariboru. Največ jih je bilo na severni strani Prešernove ulice — 11.812. Tod mimo vodi pot na tržnico. Medtem ko je bil indeks pešcev ob četrtek ves dan enak, se je ob petkih v popoldanskih urah povečal in dosegel višek ob sobotah med 10. in 12. uro.

KVALITATIVNA ANALIZA POTROŠNIKOV GLEDE NA VPLIVNO OBMOCJE OSKRBE

I

Nadaljnji korak v proučevanju izrabe trgovskega središča mesta predstavlja kvalitativna analiza potrošnikov in ugotavljanje vplivnega območja glede na posamezne skupine dejavnosti v posameznih delih

trgovskih središč in v celotnem trgovskem središču. Wolf je izvršil to analizo s slikanjem mimooidočih in je na osnovi tega grupiral mimooidoče na posameznike, matere z otroci in na skupine ljudi; na drugi strani je ugotavljal pešce brez nakupovalne torbe, pešce z nakupovalno torbo, pešce z aktovko in pešce z ročno torbico. (16)

V naši raziskavi smo ugotavljali poklicno strukturo potrošnikov, njihovo starost in poreklo. Anketirali smo 748 potrošnikov (kupcev) in sicer na petih mestih v Ljubljani, na petih mestih v Mariboru in na dveh mestih v Kranju. Obsežnega gradiva na tem mestu v celoti ni mogoče prikazati, zato se bomo omejili na ugotavljanje vplivnih območij in strukturo nakupov.

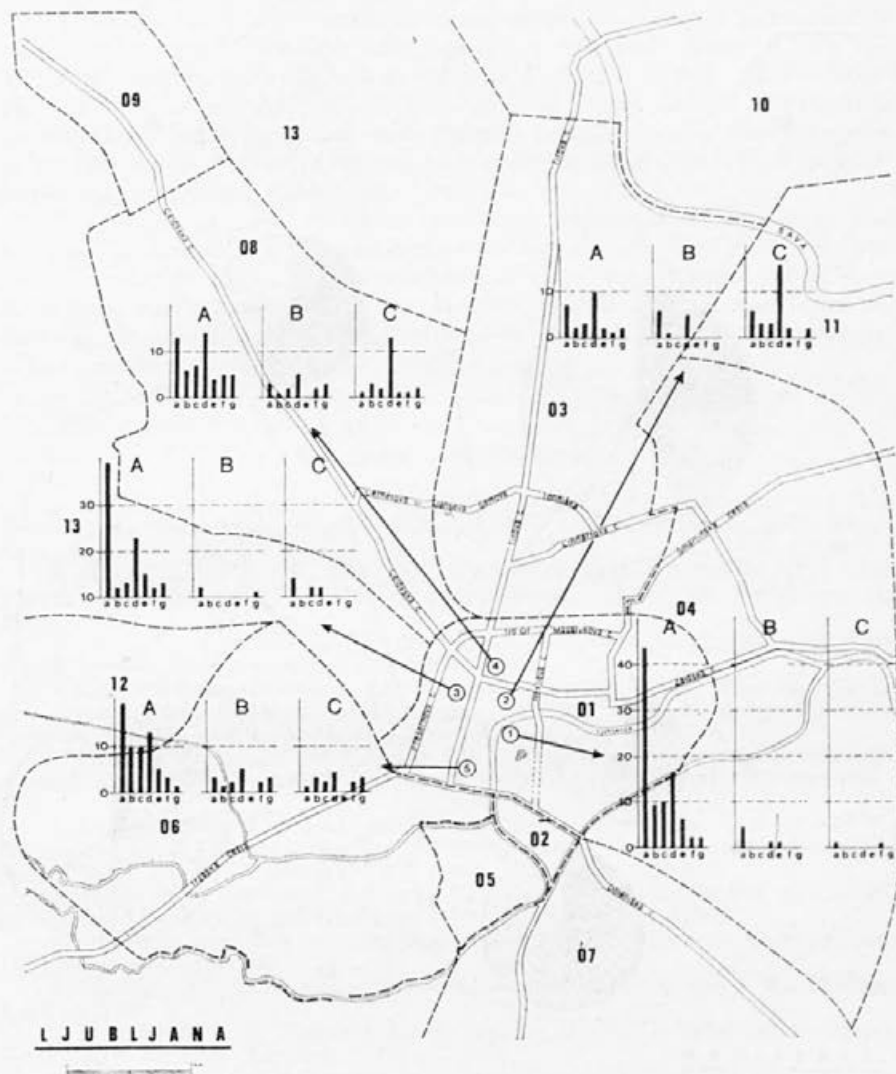
V Ljubljani je bilo opravljenih največ nakupov živil, vendar je bilo na dveh mestih anketiranja (na Miklošičevi in Titovi cesti — anketirani so bili pešci, ki so šli proti železniški in avtobusni postaji) ugotovljeno tudi veliko nakupov tekstilnih in usnjenih predmetov. Iz priložene karte je razvidno, da so živila kupovali predvsem Ljubljančani. Pri anketirancih iz okoliških naselij so bile razlike v nakupih manjše: nakupovali so večidel živila ter tekstilne in usnjene predmete. Anketiranci iz drugih občin so kupovali predvsem tekstil in usnjene predmete, manj pa predmete za osebno potrošnjo in gospodinjstvo.

Anketa v Mariboru je pokazala, da sta skupini kupcev živil ter tekstila in usnjenih predmetov močno pred vsemi ostalimi, ki sicer kažejo relativno enako število nakupov. Razlike med kupci iz Maribora, iz okoliških naselij občine Maribor in iz naselij drugih občin so bile predvsem v nakupovanju živil. Le-te so kupovali predvsem Mariborčani, pri nakupih tekstila in usnjenih predmetov pa je bilo razmerje obratno.

V Kranju je bilo največ nakupov živil, nekoliko manj pa nakupov tekstila in usnjenih predmetov; vsi ostali nakupi so bili nepomembni. Razlike v nakupovanju med mestnim in okoliškim prebivalstvom so bile podobne razmeram v Ljubljani in Mariboru.

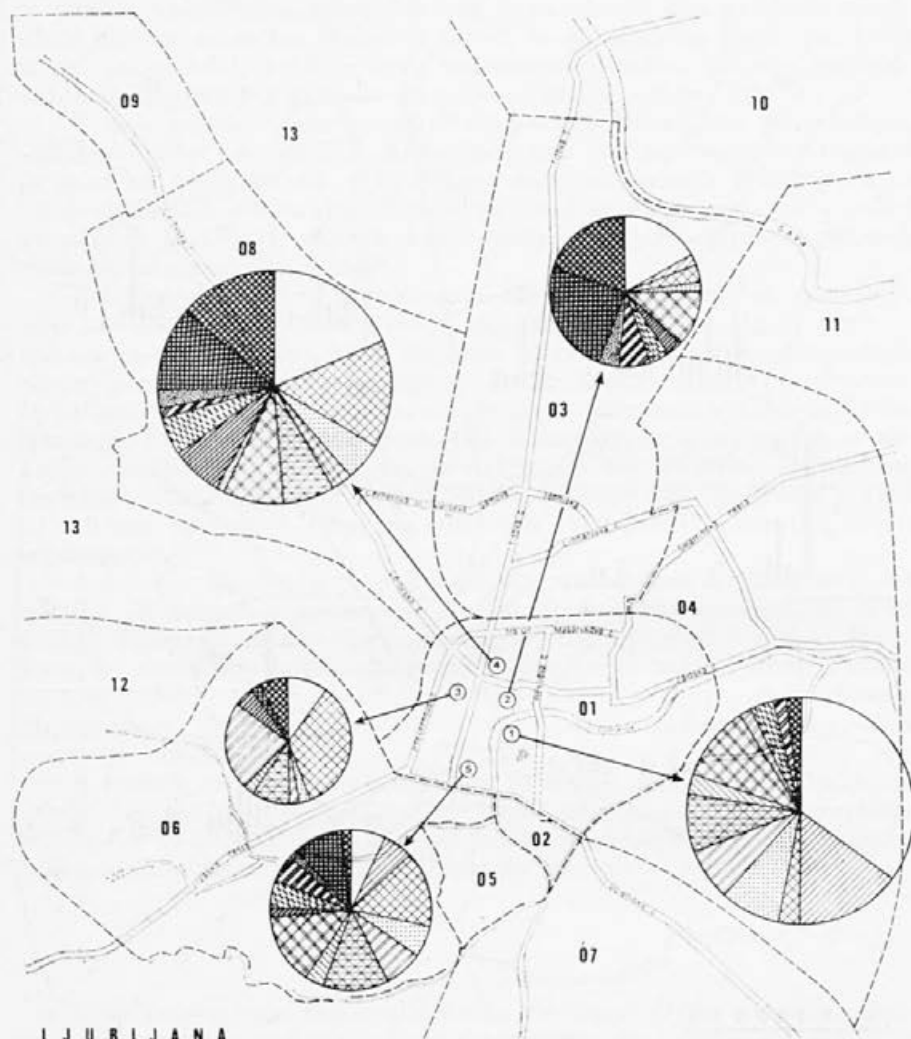
II

Ljubljansko trgovsko središče ima obsežno vplivno območje, zlasti za določene vrste nakupov. Na prvem mestu so seveda potrošniki iz Ljubljane, vendar je analiza pokazala med posameznimi mesti anketiranja med njimi razlike glede porekla. Tako na primer so močno prevladovali na Mestnem trgu potrošniki iz središča mesta in iz Prul. Ob Titovi cesti je bilo največ potrošnikov iz Bežigrada. Na Mestnem trgu je bilo malo kupcev iz mestne okolice. Izredno veliko potrošnikov na severnem robu Titove ceste je bilo iz sosednjih občin in iz ostalih naselij Slovenije. V celoti so bili potrošniki iz nemestnih delov ljubljanskih občin skromno zastopani. Zaradi slučajnega izbora anketiranih je seveda težko govoriti o obsegu vplivnih območij in o razmerju med mestnimi potrošniki in okoliškimi kupci.

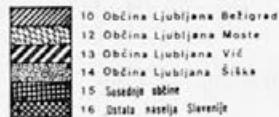

Ljubljana — anketiranci glede na vrsto nakupov in bivališče

a Živila	A Mesto Ljubljana
b Posebni predmeti osebne potrošnje	B Izvenmestni deli ljubljanskih občin
c Posebni predmeti	C Druge občine SRS
d Tekstil in čevlji	3 Mesto anketiranja
e Predmeti za gospodinjstvo	10 mm = 10 kupcev
f Stanovanjska oprema	
g Ostalo	

L J U B L J A N A

⊙ Mesto anketiranja
 Radij: 1mm = 3 kugi

Anketiranci glede na bivališče

V Mariboru je bilo razmerje med potrošniki iz mesta in iz okolice zelo različno glede na kraj anketiranja. V Gosposki ulici je bilo kar 50% anketiranih potrošnikov iz okolice. Podobno je bilo na Partizanski cesti ob železniški postaji, kjer je bilo sploh največ anketiranih potrošnikov. Sicer pa je bil tudi drugod značilen velik delež kupcev iz naselij izven občine Maribor, kar kaže na široko gravitacijsko zaledje mariborskega trgovskega središča.

V Kranju je bila približno polovica potrošnikov iz mesta, ena tretjina iz drugih naselij občine Kranj in samo kakšnih 15% iz naselij sosednjih občin. Gravitacijsko zaledje trgovskega središča v Kranju je močno zoženo v primerjavi z ljubljanskim ali mariborskim. Anketa je celo pokazala v Ljubljani večje število kranjskih potrošnikov, medtem ko obratnega primera ni bilo.

Literatura — Bibliography

1. Bobek Hans, Innsbruck, eine Gebirgsstadt, ihr Lebensraum und ihre Erscheinung. Forschung zur deutschen Landes- und Volkskunde, XXV. Stuttgart 1928.
2. Hübschmann E. W., Die Zeil, Sozialgeographische Studie über eine (Frankfurter) Strasse. Frankfurter geographische Hefte 30, Frankfurt am Main, 1952.
3. Wiek K. D., Kurfürstendamm und Champs-Elysees, Geographischer Vergleich zweier Weltstrassengebiete. Berlin, 1967.
4. Lichtenberger Elisabeth, Die Geschäftsstrassen Wiens. Eine statistisch-physiognomische Analyse. Mitteilungen Österreichischen geographischen Gesellschaft, 105 (1963), Wien, str. 463—504.
4. Hartke Wolfgang, Die Passage. Ein neues Element der Stadtlandschaft. Festschrift frankfurter geographischen Gesellschaft, Frankfurt 1961, str. 197—311.
5. Lichtenberger Elisabeth, Die Geschäftsstrassen Wiens... o. c. Neef E., Nebenzentren des Geschäftslebens im Großstadtraum (Dresden als Beispiel). Mitt. Österr. geogr. Gesellschaft, 105 (1965), Wien, str. 441—462.
- Ruppert Karl, Stadtgeographische Methoden und Erkenntnisse zur Stadtgliederung. Raum und Bevölkerung, 7. št. 42, Hannover, 1968.
6. Wolf Klaus, Stadtteil — Geschäftsstrassen. Rhein-Mainische Forschungen, Heft 67, Frankfurt, 1968.
7. Chorley R. J. in Haggett Peter, Models in Geography Worcester, London, 1967.
8. Murphy R. E. in Vance J. E., Delimiting the CBD. Readings in Urban Geography. Chicago, London, 1959.
9. Wolf Klaus, Geschäftszentren. Rhein-Mainische Forschungen, Heft 72, Frankfurt, 1971.
10. Vrišer Igor, Rudarska mesta Zagorje, Trbovlje in Hrastnik, Ljubljana 1965.
11. Pak Mirko, Snabdevanje kao faktor transformacije gradskog prostora na primeru Ljubljane, Maribora i Kranja. Referat na kongresu jugoslovanških geografov v Sarajevu 1972. Str. 15.
12. Pak Mirko, Oskrba kot dejavnik transformacije mestnega prostora na primeru Maribora. Referat na geografskem simpoziju o severovzhodni Sloveniji v Mariboru 1972. Str. 11.
13. Wolf Klaus, Geschäftszentren... o. c.
14. Lichtenberger Elisabeth, Ökonomische und nichtökonomische Variablen kontinentaleuropäischer Citybildung. Die Erde, 103, Berlin, 1972, zv. 3/4, str. 216—262.

13. Wolf Klaus, Geschäftszentren... o. c.
14. Venekamp P. E. in Kruijt B., Structure, Spread and Development of the Retail Trade in the Inner City of Amsterdam. Urban Core and Inner City, Proceedings of the International Study Week Amsterdam, 11—17 sept. 1966, Leiden, 1967, str. 226—236.
15. Wolf Klaus, Geschäftsstrassen... o. c. str. 91.
16. Wolf Klaus, Geschäftsstrassen... o. c. str. 103—112.

THE CENTRAL SHOPPING AREAS IN LJUBLJANA, MARIBOR AND KRANJ

(Some Geographical Elements in the Organization of Commercial Services)

Mirko Pak

This research task has been carried out jointly with prof. Klaus Wolf of Frankfurt using the methodology that he had applied in the research on a shopping street in Frankfurt and on shopping centres of fifteen German towns. The aim of the research task was to assess the use of the houses (buildings) along the shopping streets for non-residential purposes; to identify the structure of the uses, the boundaries of the shopping precincts in Ljubljana, Maribor and Kranj and the qualitative differences between the shopping centres in the three towns as well as to establish their respective service areas.

Three towns have been chosen: Ljubljana as the administrative and business centre of Slovenia (population of over 200.000; 25,5 per cent of the employed population in manufacturing industries in 1961); Maribor, the centre of northeastern Slovenia and the most important industrial town of Slovenia (population about 100.000; 47,5 per cent of the employed population in manufacturing industries) and Kranj, an industrial town close to Ljubljana (population 25.000; 52 per cent of the employed population in manufacturing industries).

The most extensive part of the study has been a qualitative analysis of the use of houses viz. buildings, based on a survey of the sections of streets at 100 metres intervals. All non-residential activities were classified into 15 groups and their mean value of the use of the floor-space was 23,85 which was taken as an index value of 1. All these 100 metres long street sections were grouped for every of the 15 activity groups — into five categories of the intensity of use. Those that have been assigned to the upper three categories were classified as having an intensive use. Also all 100 metres sections or belts in the first five categories of activities, which are intensely used, were taken as the shopping centres (i. e. food shops, department stores, specialised shops for clothing materials and objects of personal use, specialised shops for household appliances and shops dealing in equipment for businesses).

In all three towns the shopping centres contain few food shops which are located mostly in the traditional shopping streets that both with regard to their structure and to their physiognomy have retained many features from the past. Still, the renewal tends to change this state and the food shops are being replaced by the textile shops which now take the first place with regard to the above mentioned values, i. e. second only to that for the residential use. Another group of specialised activities viz. shops selling household goods and business equipment is gaining in importance and so do, in Ljubljana, various business offices. The latter do greatly strengthen the C. B. D. area which occupies the same territory as the central shopping area.

The highest value for the use of the floor-space in the shopping centres of the towns was registered in Ljubljana (17,29) whereas it is only 15,80 in Maribor and only 3,01 in Kranj. In the Ljubljana centre the most common shops are those dealing in textiles and goods of personal consumption. Second come repair and service shops and the third place is taken by large department stores. Food shops attain the lowest values.

In Maribor the value for textile shops is even higher than in Ljubljana and the second place is taken by shops dealing in foodstuffs; the repair shops and service shops attain values far below the average.

In Kranj the structure of the use is similar to that for Maribor; but there are more food shops.

The second part of the study was concerned with the density of the pedestrian traffic in shopping streets. The survey was taken on Monday, Friday and Saturday between 10 and 12, 13 and 14 and 16 and 18 o'clock at 14 selected points in the three towns. The average density of the pedestrian traffic was 1.508 persons per hour. The number was above the average in the main shopping streets and great differences in the frequency was registered between the three towns in relation to various weekdays and various periods. Everywhere the pedestrian traffic increased in the afternoons, in particular on Saturday mornings. The peak was registered on Saturday afternoon in Maribor where most of the population uses its free time within the city to a much larger degree than in Ljubljana. Differences in the density are related primarily to the relation to the principal shopping streets within the central shopping area and to the location of the food market viz. the main bus and railway stations.

The third part of the investigation was concerned with the identification of the service areas of particular shopping centres and streets. The most prominent is the service area of the Ljubljana shopping centre since it serves the population of the entire »macro-region« of Central Slovenia. The differences in the service areas for the three towns are manifested in particular with regard to the structure of purchases. Kranj was noted to be already quite markedly included into the service area of the Ljubljana shopping centre.